

Arkeologisk förundersökning 2013

Vollsjö 31:178, Vollsjö gård

ANLÄGGANDE AV TRAPPHUS

RAÄ Vollsjö 19:1, Vollsjö socken i Sjöbo kommun
Skåne län

österlen
arkeologi

Österlenarkeologi
Rapport 2013:7

Lars Jönsson

Arkeologisk förundersökning 2013

Vollsjö 31:178, Vollsjö gård

ANLÄGGANDE AV TRAPPHUS

RAÄ Vollsjö 19:1, Vollsjö socken i Sjöbo kommun
Skåne län

Österlenarkeologi

Lars Jönsson

Bellevuevägen 13A

271 32 Ystad

Tel: 070-306 36 04

E-post: info@osterlenarkeologi.se

Webb: www.osterlenarkeologi.se

Arkeologisk förundersökning 2013

Vollsjö 31:178, Vollsjö gård

Anläggande av trapphus

RAÅ Vollsjö 19:1, Vollsjö socken i Sjöbo kommun

Skåne län

Österlenarkeologi

Rapport 2013:7

Författare: Lars Jönsson

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Genom porten syns en av magasinsbyggnaderna på gårdsplanen till Vollsjö gård.

© Österlenarkeologi 2013

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Läge och topografi	6
Syfte och metod	6
Historik och fornlämningsmiljö	7
Vollsjö gård	7
Undersökningsresultat	10
Schakt vid mangårdsbyggnadens norra gavel	10
Övriga schaktningsarbeten och antikvariska observationer	12
Tolkning	12
Utvärdering	13
Projektorganisation och kvalitetssäkring	13
Referenser	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14

Figur 1. Skåne med platsen för Vollsjö och Vollsjö gård i Färs härad markerad med en röd prick.

Figur 2. Vollsjö med platsen för Vollsjö gård och undersökningen markerad med en svart pil.

Sammanfattning

I samband med anläggande av ett trapphus och en sidobyggnad inom fastigheten Vollsjö 31:178 (Vollsjö Gård) i Vollsjö socken har Österlenarkeologi utfört en arkeologisk förundersökning i form av en schaktkontroll. Byggnaderna skall uppföras intill den norra gaveln till mangårdsbyggnaden. Vollsjö gård har anor från medeltiden och är belägen inom Vollsjö gamla bytomt (RAÄ Vollsjö 19:1).

Ett område på ca 65 m² (ca 13 x 5 meter) avbanades för trapphuset och sidobyggnaden intill den norra gaveln. Ca 0,55 meter under dagens marknivå, under raseringslager med medeltida tegel och taktegel, framkom en vällagd stenläggning med storleken ca 3 x 2,5 meter. Stenläggningen var avgränsad i söder av den befintliga mangårdsbyggnaden, i öster av en befintlig mur och i väster och norr av stora stenar. Stenarna utgör sannolikt grunden till en äldre byggnad med måtten ca 4 x 4 meter. Byggnaden kan möjligtvis tolkas som ett äldre trapphus. I samband med framrensningen av stenläggningen framkom två skärvor yngre rödgods med trolig datering till 16–1700-talen. Närvaron av keramikskärvorna antyder att byggnaden kan ha varit i funktion vid den tidpunkten. Möjligtvis revs byggnaden i samband med omdaning av mangårdsbyggnaden på 1780-talet.

I marken norr om mangårdsbyggnaden finns synliga stenmurar och grunder, vilka kan vara lämningar efter en äldre borggårdsmur, möjligtvis samtida med byggnaden vid gaveln.

Inledning

Med anledning av anläggande av ett trapphus samt en sidobyggnad inom fastigheten Vollsjö 31:178 (Vollsjö Gård), utförde Österlenarkeologi en arkeologisk förundersökning i form av en schaktkontroll. Schaktningen utfördes vid mangårdsbyggnadens norra gavel. Vollsjö gård har anor från medeltiden och är belägen inom Vollsjö gamla bytomt, registrerat som fornlämning Vollsjö 19:1 i Vollsjö socken.

Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län (länsstyrelsens dnr. 431-8767-2013).

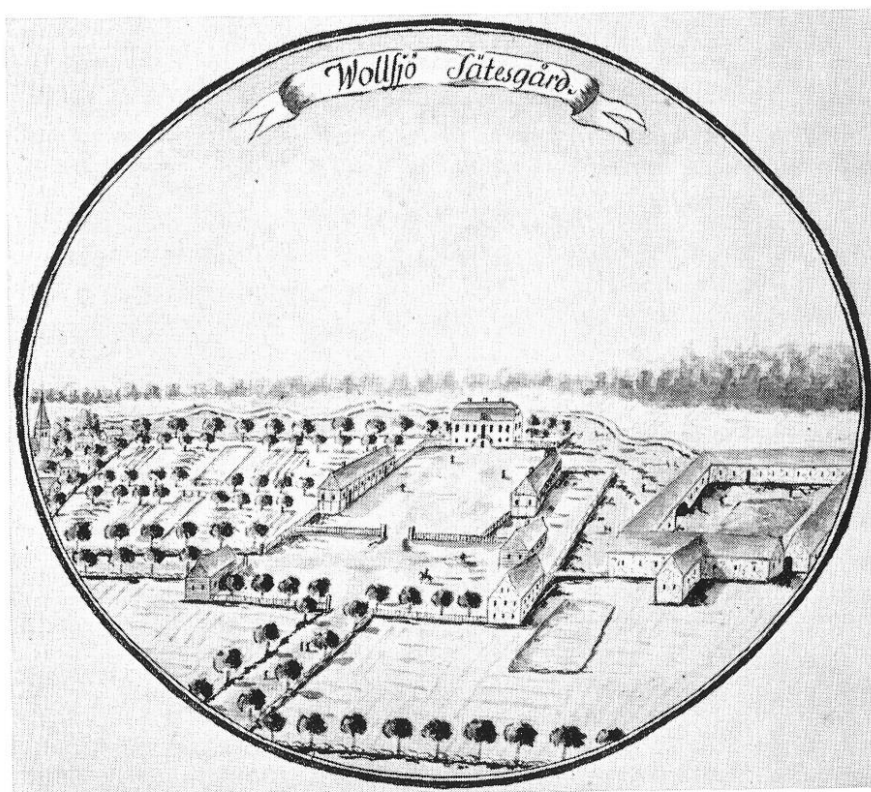
Läge och topografi

Vollsjö är en tätort i Sjöbo kommun i mellersta Skåne, ca 10 km nordost om Sjöbo. Vollsjö består av en småkuperad fullåkersbygd kring Vollsjöån. Vollsjö gamla bytomt, tillika kyrkbyn, är belägen ca 400 meter sydväst om Vollsjö stationssamhälle. I den norra delen av bytomten, på en markerad topografisk plats, ligger Vollsjö gård. Vollsjöån rinner strax väster om gården, där även en stor uppdämd damm finns. Ån ringlar sig även genom den gamla bytomten, strax sydost om kyrkogården och kyrkan i byn.

Syfte och metod

Då den arkeologiska förundersökningen skedde i form av en schaktkontroll hade inga vetenskapliga frågeställningar formulerats inför undersökningen. Men eftersom schaktningen skulle genomföras på Vollsjö gård, belägen inom Vollsjö gamla bytomt (RAÄ Vollsjö 19:1) och troligtvis med anor från 1300-talet, var det viktigt att vara observant på om arkeologiska lämningar kom att beröras. Det var även betydelsefullt att få kunskap om de arkeologiska lämningarnas bevarandegrad, karaktär, utbredning och datering.

Schaktarbetet för trapphuset och sidobyggnaden utfördes av Persmarken Entreprenader AB med en 14-ton bandgrävare.

Figur 3. Vollsjo sätesgård. Akvarell av Anders Sigfrid Rålamb efter 1783. Finns i Rålambska samlingen, Kungliga biblioteket, Stockholm. Ur Kjellberg 1966, s. 371.

Historik och fornlämningsmiljö

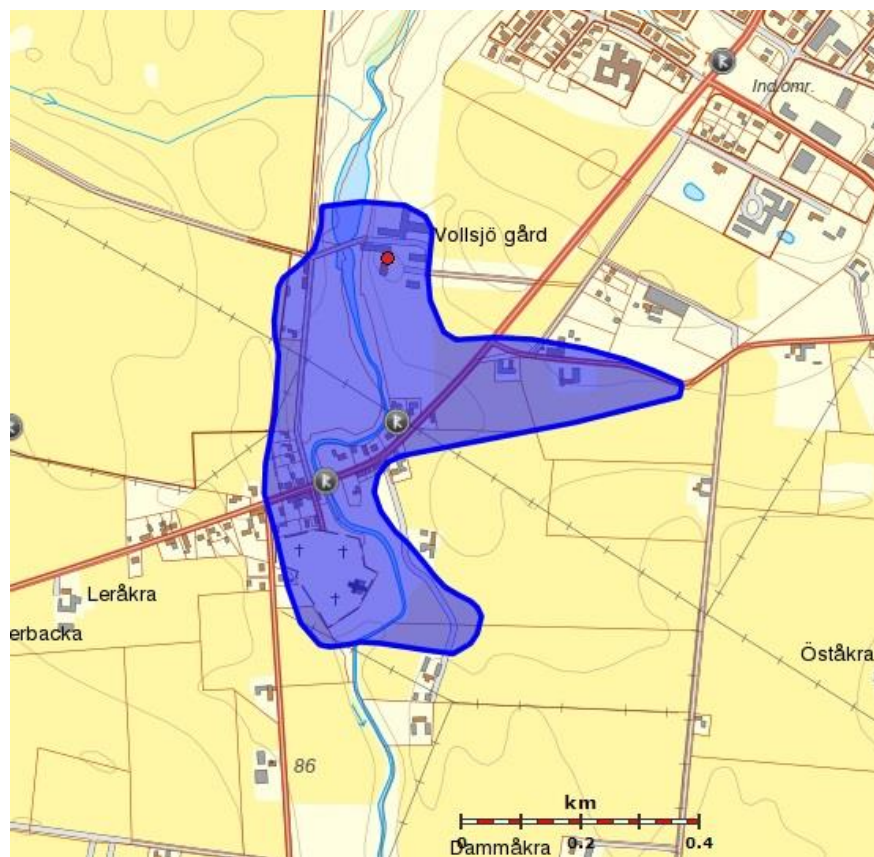
Det äldsta namnbelägget för Vollsjo bytomt (RAÄ Vollsjo 19:1) är från år 1325. I den norra delen av bytomten, på en markerad topografisk plats, ligger Vollsjo gård, medan Vollsjo kyrka ligger i den södra delen av bytomten.

VOLLSJÖ GÅRD

Gårdens namn skrevs år 1358 Walöse och utgörs av två naturbeteckningar; *vall*=slätt och *lösa*=ängsmark. Socknen är belägen på en slätt omkring ån. Gården omfattade i äldre tid hela socknen och dess drift var sannolikt boskapsskötsel och skogsbruk.

Huvudbyggnaden på Vollsjo gård är ett tvåvånings, rappat och vitkalkat stenhus, och skall enligt en inskription över corpsdelogiets ingångsdörr vara byggd år 1783. Mot gårdsplanen har huset en regelbunden fasad med lågsittande kvadratiske fönster i bottenvåningen och en rad tättsittande höga fönster av 1800-talstyp i övervåningen. Mittaxeln betonas av en spetsig gavel, som härrör från en restaurering i början av 1900-talet.

Byggnaden är dock uppförd på en äldre byggnad, vilket åtta kryssvalv i bottenvåningen vittnar om. Kryssvalven vilar på tre murpelare i byggnadens mitt. Valven är av senmedeltida typ och har sannolikt tillkommit under 1400-talet. De stöder på två meter tjocka gråstensmurar. I husets gavlar finns det spår av tidigare skyttegluggar. Bottenvåningen har således starka likheter med flera av de under senmedeltiden uppförda fasta, rektangulära husen.

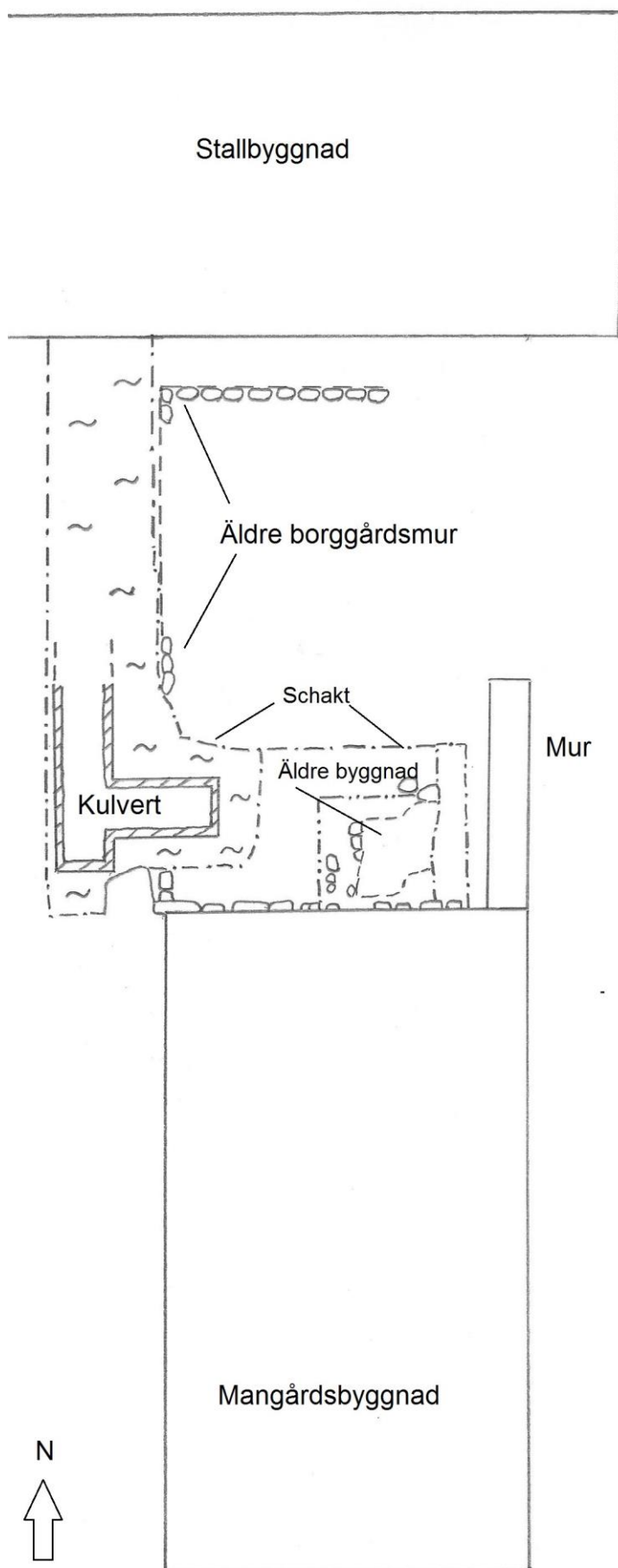

Figur 4. Vollsjo gamla bytomt (RAÄ Vollsjo 19:1), med Vollsjo gård i den norra delen av bytomten och Vollsjo kyrka i den södra. Platsen för undersökningen är markerad med en röd prick. Karta ur Riksantikvarieämbetets FMIS/fornsök.

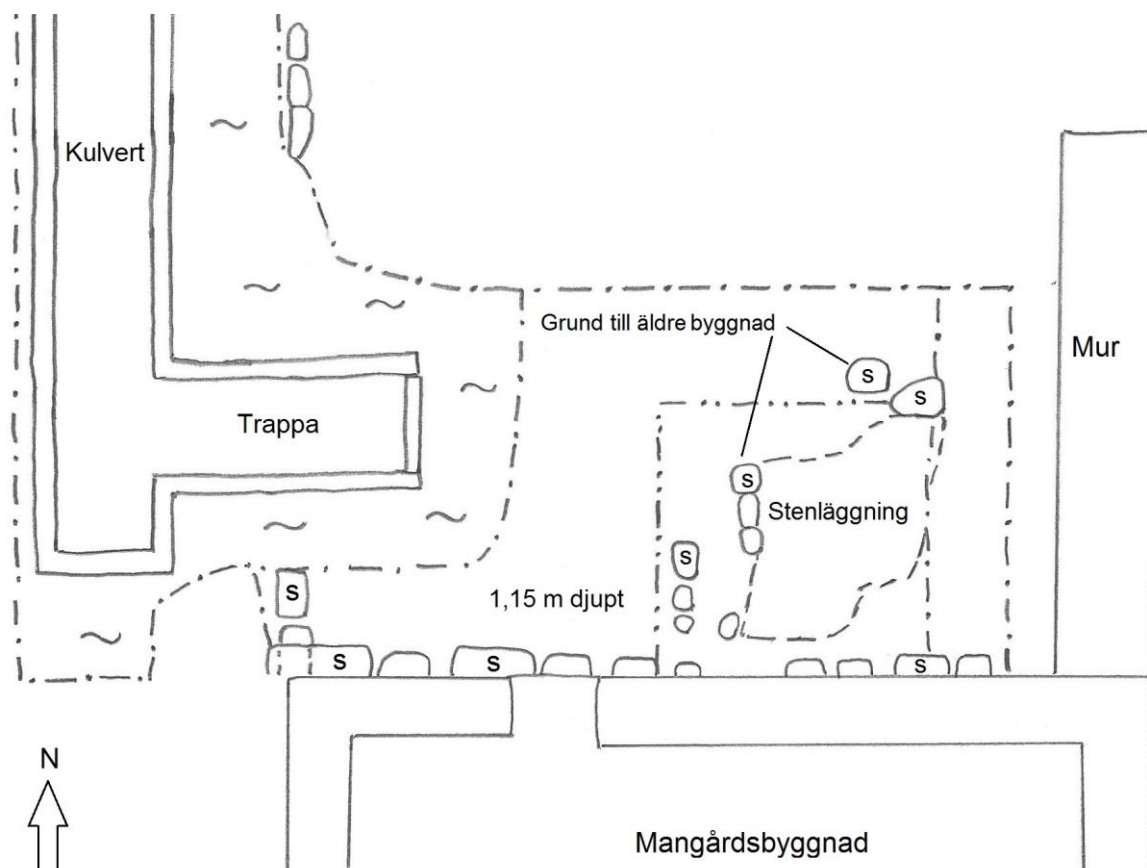
Vollsjo gård ägdes 1488 av väpnaren Peder Jepsen Lang, som dog 1511. Han var gift med Kirsten Eriksdatter Bille, och sannolikt är det de som uppförde huset med den välvda bottenvåningen. Förmodligen har de haft Vollsjo gård som sätesgård. Men redan i mitten av 1300-talet kan gården ha varit bebodd. År 1351 omtalas en Peder Nielsen till Vallöse som vid den tidpunkten skänkte en gård i Långaröds socken till Bosjökloster (Kjellberg 1966, s. 370ff).

Själva gårdsgrupperingen är regelbunden. Från vägen leder en infartsväg till en förgård, som flankeras av två byggnader. Förgården skiljs med en mur från borggården där mangårdsbyggnaden ligger. Norr om borggården låg den på 1700-talet helt kringbyggda ladugården. Denna är riven idag, men en del nyare byggnader är uppförda på de gamla grunderna.

År 1661 övergick Vollsjo gård såsom så kallad Bornholms vederlags gods till svenska kronan.

Figur 5. Översikt på schakten vid Vollsjö gårds mangårdsbyggnads norra gavel. På figuren framgår även byggnader och murar som legat norr om gaveln under skilda perioder. Skala 1:200.

Figur 6. Schaktet vid Vollsjo gårds mangårdsbyggnads norra gavel med påträffade arkeologiska lämningar. På figuren framgår platsen för en äldre byggnad, vilket eventuellt kan ha varit ett senmedeltida trapphus. Skala 1:100.

Undersökningsresultat

Den arkeologiska undersökningen inom fastigheten Vollsjo 31:178 (Vollsjo gård) genomfördes som en schaktkontroll i samband med anläggandet av ett trapphus på mangårdsbyggnadens norra gavel, samt en sidobyggnad. Trapphuset skulle mäta ca 4,6 x 5,2 meter i plan, medan sidobyggnaden skulle ha måtten ca 4,6 x 4 meter.

Figur 7. Medeltida tegel och taktegel påträffade i ett raseringslager strax ovan en äldre byggnad vid mangårdsbyggnadens norra gavel. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

SCHAKT VID MANGÅRDSBYGGNADENS NORRA GAVEL

Schaktet vid mangårdsbyggnadens norra gavel var ca 13 x 5 meter stort, dvs. ca 65 m². Av denna yta hade ca 6 x 4 meter (ca 24 m²) avbanats utan antikvarisk kontroll i samband med anläggandet av en sidobyggnad (trappa och kulvert), medan den resterande ytan (ca 41 m²) avbanades under antikvarisk kontroll.

Merparten av ytan schaktades ner till ett djup av 1–1,15 meter, förutom en yta med måtten 3,5 x 3,5 meter i den östra delen av området som endast schaktades ner till ett djup av ca 0,55 meter. På denna yta påträffades grunden och stenläggningen till en äldre byggnad.

Mellan den redan nedgrävda kulverten och en befintlig mur som utgår från mangårdsbyggnadens nordöstra hörn, fanns ett ca 0,55–0,80 meter tjockt raseringslager med byggnadsmaterial såsom medeltida tegel, taktegel och

kalkbruk. I den nedre delen av raseringslagret fanns det mycket matjord, blandat med träkol, småsten samt några större stenar. Sannolikt härrör raseringsmaterialet från ombyggnationer av mangårdsbyggnaden på 16–1700-talen.

Under raseringslagret, och omedelbart intill den äldre byggnaden, fanns rester av en stenläggning lagd med ca 0,2–0,3 meter stora stenar. Detta kan vara lämningar av en äldre gårdsplan vid mangårdsbyggnadens norra gavel. Denna stenläggning dokumenterades inte.

Under raseringslagret med medeltida tegel och taktegel, ca 0,55 meter under dagens marknivå, framkom en vällagd stenläggning med måtten ca 3 x 2,5 meter. Stenläggningen var avgränsad i söder av den befintliga mangårdsbyggnaden, i öster av ett djupschakt och i väster och norr av stora stenar. Förmodligen utgör stenarna grunden till en mindre byggnad med måtten ca 4 x 4 meter. Möjligtvis kan byggnaden tolkas som ett senmedeltida trapphus. Stenläggningen kan således ha utgjort ett golv i den nedre våningen i den äldre byggnaden.

I samband med framrensningen av stenläggningen framkom två keramikskärvor av godstypen yngre rödgods (fyndnr. 1 och 2) med trolig datering till 16–1700-talen. I lagret fanns även en böjd järnkrok (fyndnr. 3). Fynden av skärvorna, vilka låg i lagret som täckte stenläggningen, tyder på att byggnaden sannolikt revs på 16- eller 1700-talen.

Stenläggningen låg i sin tur på ett ca 0,25 meter tjockt utjämningslager med innehåll av tegelkross och kalkbruk. Detta låg i sin tur på ett gröngult lerlager som fortsatte ner till botten av schaktet, ca 1,15 meter under dagens marknivå. Lerlagret kan tolkas som ett utjämningslager.

Figur 10. Stenläggning och grundstenar till en byggnad omedelbart intill mangårdsbyggnadens norra gavel. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

Figur 8. Schaktning vid mangårdsbyggnadens norra gavel. I förgrunden syns ett parti av den nedgrävda kulverten. Foto mot öster. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

Figur 9. Två keramikskärvor av godstypen yngre rödgods (fnr. 1 och 2). Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

Figur 11. Mangårdsbyggnaden på Vollsjo gård. I förgrunden syns ett av schakten som hade grävts mellan muren som avgränsar gårdsplanen och stallbyggnaderna norr om. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

ÖVRIGA SCHAKTNINGSARBETEN OCH ANTIKVARISKA OBSERVATIONER

När antikvarisk personal anlände till Vollsjo gård hade långa och djupa schakt redan grävts inne på fastigheten, i synnerhet mellan muren som avgränsar gårdsplanen med mangårdsbyggnaden och stallbyggnaderna norr därom. Mellan muren och stallbyggnaderna fanns även en stor mängd uppschaktade stora stenar. Schaktningarna ska ha skett i samband med borrhningar för bergvärme.

Det hade dessutom schaktats för en gång- och ledningskulvert mellan ett av stallen och mangårdsbyggnaden (se figur 5). I samband med schaktningen för kulverten hade ett parti av den västra grundmuren till en äldre borggårdsmur eller byggnad schaktats bort. Muren fortsätter dock norr om trappan i kulverten. I den östra sektionen för nedgrävningen för kulverten fanns mycket raseringsmaterial, såsom tegelstenar, taktegel och kalkbruk.

TOLKNING

Norr om den på 1700-talet ombyggda mangårdsbyggnaden finns lämningar i form av stengrunder till en äldre mur. Muren har sträckts sig från mangårdsbyggnadens nordvästra hörn och ca 16 meter norrut. Där vinklar muren av, och fortsätter ca 6,7 meter mot öster innan den försvinner ner i marken. Muren kan utgöra lämningar efter en senmedeltida borggårdsmur, och kan vara samtida med den välvda bottenvåningen i mangårdsbyggnaden.

Figur 12. Ett parti av en förmodad senmedeltida borggårdsmur norr om mangårdsbyggnaden. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

I samband med schaktövervakningen framkom invid mangårdsbyggnadens norra gavel grunden till en byggnad med måtten ca 4 x 4 meter. Innanför grundstenarna fanns en vällagd stenvägg med måtten ca 3 x 2,5 meter. Stenväggen har sannolikt utgjort ett golv i den äldre byggnaden, vilken möjligtvis kan ha varit ett senmedeltida trapphus. Både den äldre byggnaden, borggårdsmuren och den övre delen av mangårdsbyggnaden revs sannolikt under den andra hälften av 1700-talet i samband med omdaningen av Vollsjo gård.

Utvärdering

Vollsjö gård har sannolikt anor från åtminstone slutet av 1400-talet. I samband med schaktarbetena på gården har det bl.a. framkommit lämningar efter en äldre byggnad vid gaveln till mangårdsbyggnaden. I marken norr om mangårdsbyggnaden finns även synliga murar efter vad som kan vara en senmedeltida borggårdsmur. Även i samband med andra schaktarbeten på gården har lämningar efter äldre byggnader framkommit.

De på Vollsjö gård påträffade lämningarna visar att även kommande schaktarbeten bör stå under antikvarisk kontroll.

Projektorganisation och kvalitetssäkring

Den arkeologiska undersökningen vid fastigheten Vollsjö 31:178 (Vollsjö gård) bedrevs av Österlenarkeologi med Lars Jönsson som ansvarig.

Lars Jönsson var projektledare och ansvarade för projektets genomförande och vetenskapliga kvalitet, samt kontakter med Länsstyrelse och uppdragsgivare. Han ansvarade även för rapportarbetet.

Referenser

Litteratur

Kjellberg, S. T. 1966. *Slott och herresäten i Sverige. Skåne. Andra bandet. Malmöhus län/Södra delen*. Malmö.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer 431-8767-2013
Österlenarkeologis diarienummer ÖA 130009
Arkivnummer ÖA 130009

Län Skåne
Kommun Sjöbo
Socken Vollsjö
Fastighet Vollsjö 31:178
RAÄ-nummer Vollsjö 19:1

Ekonomiska kartans blad 2D 5e
Koordinatsystem RT 90 2,5 Gon V
X koordinat 6176268
Y koordinat 1372414
M ö.h.

Fältarbetstid 2013-05-07
Antal arbetsdagar 1
Antal arkeologtimmar 7

Exploateringsyta 65
Undersökt yta 41

Platschef Lars Jönsson
Personal Lars Jönsson
Uppdragsgivare Henrik Andersson, Vollsjö gård

LUHMnr: 32 357
Fynd: 2 skärvor yngre rödgods, en krok av järn.....
Dokumentationsmaterial: 1 fältritning i A3, minnesanteckningar samt digitala foton.

Kostnader, arkeologi
Administration: 600 kr
Fältarbete: 4 200 kr
Rapport: 5 400 kr
Körersättning: 299,70
Tryck av rapport: 800 kr

Österlenarkeologi

Rapporter 2013

1. Stora Köpinge kyrkogård. Dagvattenledningar runt kyrkan. FU år 2012. Lars Jönsson
2. Simrishamn. Fjärrvärmeledningar i Hamngatan, Skansgatan och Skepparegatan. FU år 2012. Lars Jönsson
3. Köpinge 15:29 m.fl. Spilltryck- och vattenledningar. FU år 2013. Lars Jönsson
4. Backen 1:51. Vik-boplatsen. FU år 2013. Lars Jönsson
5. Backen 1:52, Vik. FU år 2013. Lars Jönsson
6. Gamla Staden 2:3, Ystad. Uppförande av sophus. FU år 2013. Lars Jönsson
7. Vollsjö 31:178, Vollsjö gård. Anläggande av trapphus. FU år 2013. Lars Jönsson